

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม

1. ความนำ

ในบทนี้ จะเป็นการสำรวจยุทธวิธีการเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญต่อการกระทำ การร่วมของขบวนการทางสังคม โดยมีฐานคิดในการมองหรือทำความเข้าใจอยู่บนกรอบการ วิเคราะห์ของสำนักทฤษฎีระดมทรัพยากร และกรอบการวิเคราะห์แบบกระบวนการทางการเมือง (political process approach) พิจารณาถึงรูปแบบ, ลักษณะ และการจัดประเภท โดยแบ่งออกเป็น 1.ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ (conventional) 2. ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำลายระบบ การเมืองปกติ (disruptive) และ 3. ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง (violence) ทั้งนี้ การจำแนกรูปแบบ ดังกล่าวนี้พิจารณาจากความแตกต่างของ ระดับของการท้าทาย(challenge) ระดับของความไม่ แน่نون(uncertainty) รวมทั้งความล่อแหลมของวิธีการ และระดับความพร้อมด้านองค์กร เช่น ความ สมานฉันท์(solidarity) ความทุ่มเทเอาจริงเอาจริงของผู้นำ ฯลฯ

ส่วนต่อมาก็คือ ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวประท้วงกับผลสำเร็จหรือล้มเหลว การวิเคราะห์ปัจจัยที่ เข้ามาเกี่ยวข้องต่อประสิทธิภาพ เช่น การเลือกให้ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวประท้วง รวมทั้งพลวัตของ การเคลื่อนไหวประท้วง ท่ามกลางปฏิสัมพันธ์กับฝ่ายที่เผชิญหน้า, ท่าทีของรัฐและการปราบปราม, บริบททางการเมืองหรือโครงสร้างโอกาสทางการเมือง ฯลฯ และส่วนสุดท้ายคือ ปัญหาและข้อควร คำนึงในการวิเคราะห์

โดยกรอบแนวคิดหลักๆ ที่ใช้ในการสำรวจครั้งนี้ คือ Gamson(1975), Piven and Cloward(1977), McAdam(1983) Tarrow(1999)(chapter 6) และ Tilly(1995)

2. ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว : นิยาม ความหมาย

Charles Tilly (1995: 151) ได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของยุทธวิธีการเคลื่อนไหว อย่างกว้างๆ ไว้ว่า คือเครื่องมือทั้งหมดที่กลุ่มมีและถูกนำมาใช้เพื่อเรียกร้องต่อปัจเจกบุคคล หรือ กลุ่มคนซึ่งตกเป็นเป้าหมายของการเรียกร้อง

ในการพิเคราะห์ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว จำเป็นต้องทำความเข้าใจตำแหน่งแห่งที่ทาง การเมืองของผู้ท้าทายระบบการเมืองปกติ(challengers) หรือกลุ่มนอกวงขอบระบบการเมืองปกติ (excluded groups) ว่าแตกต่างไปจากตัวกระทำทางการเมืองในระบบการเมืองปกติ เช่น กลุ่ม ผลประโยชน์ พรรคการเมือง ฯลฯ อย่างไร ซึ่งอาศัยเส้นแบ่งว่า กลุ่มดังกล่าวมีพื้นที่อยู่ “ภายใน” หรือ “ภายนอก” ระบบการเมือง ทั้งนี้ ผู้ท้าทายต่อระบบการเมืองปกติก็คือกลุ่มคนที่อยู่นอกวงขอบระบบ

การเมืองปกติ นั้น เป็นผู้ที่ขาดซึ่งสิทธิในฐานะของสมาชิกระบบการเมือง และขาดช่องทางกลไกในระบบการเมืองปกติ โดยที่การทำงานของกลไกซึ่งอยู่ในวงขอบของมีอำนาจทางการเมืองปกติได้ตัดสินใจทำงานนโยบายอันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนเหล่านี้ (Gamson, 1975)

อำนาจของผู้ไร้อำนาจจึงต้องได้มาด้วยช่องทางโดยอ้อม ในการที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบาย ความสำเร็จจึงอยู่ที่การเข้าไปเชื่อมต่อกับกลุ่มอื่นๆ หรือฝ่ายที่สามให้เข้ามาร่วม (Lipsky, 1968) กล่าวคือ เป็นการยืมอำนาจของฝ่ายที่สาม เช่น สื่อมวลชน ในการสร้างพื้นที่ข่าวเพื่อกดดันรัฐบาล รวมทั้งการสร้างพันธมิตรทางการเมือง เช่น คนชั้นกลางให้เข้ามากดดันรัฐบาล ดังนั้น การเคลื่อนไหวประท้วงจึงมีมิติของการสร้างมติดมหาชนผ่านสื่อมวลชน คนดูจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการเคลื่อนไหวประท้วง

สิ่งที่ทำทลายก็คือ การแสวงหาหนทางของผู้คนเหล่านี้ ในการเอาชนะความไร้อำนาจ ไร้โอกาส ภายใต้ตำแหน่งแห่งที่ในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจซึ่งตนเสียเปรียบ การแก้ปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องสำคัญ และเกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมของคนผู้ซึ่งอยู่นอกวงขอบระบบการเมืองปกติ ลักษณะสำคัญของแนวทางการเคลื่อนไหวจึงคือ การข้ามผ่าน (by-pass) ช่องทางการเมืองปกติ และต้องแสวงหายุทธศาสตร์ที่ไม่ใช้วิถีของการเมืองเชิงสถาบันที่ลงรากปักฐานอยู่ในสังคมนการเมืองขณะนั้น โดยผู้ไร้อำนาจ ไร้โอกาสจำเป็นต้องสร้างสิ่งท้าทายและดึงดูดหรือสร้างความสนใจเชิงลบ (negative inducement) ต่อระบบ เพื่อให้ตนเองสามารถเข้าไปต่อช่องทางอำนาจได้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างสถานการณ์ที่แสดงถึงการ “ขัดขวาง ทำทลาย” ระบบปกติของสังคม อันหมายรวมทั้งระบบการเมือง โครงสร้าง สถาบันทางการเมือง, ขบวนการทางการเมือง, การดำเนินกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ และเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อผลประโยชน์ของฝ่ายที่เผชิญหน้า เช่น ผู้กุมอำนาจทางการเมือง ผู้มีอำนาจตัดสินใจเชิงนโยบาย กลุ่มที่เผชิญหน้า ฯลฯ

การเคลื่อนไหวประท้วงจึงเป็นการกระทำร่วมของขบวนการทางสังคมที่มีลักษณะขัดขวาง ทำทลาย มีเป้าหมายอยู่ที่สถาบันทางการเมือง ชนชั้นนำทางการเมือง ผู้มีอำนาจหน้าที่ หรือกลุ่มอื่นๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมของขบวนการฯ โดยไม่ผ่านตัวกระทำการ สื่อกลาง หรือช่องทางกลไกเชิงสถาบันในระบบการเมืองปกติ

นักทฤษฎีในสำนักทฤษฎีการระดมทรัพยากร ซึ่งเชื่อในความมีเหตุมีผลของขบวนการทางสังคมจากการคำนวณผลได้ผลเสียในการเคลื่อนไหว เห็นว่าจุดหมายของการเคลื่อนไหวประท้วงนั้นมุ่งไปที่การขัดขวาง ทำทลาย เช่น มุ่งขัดขวางขบวนการทางด้านเศรษฐกิจ การดำเนินนโยบายของรัฐบาล และวิถีชีวิตประจำวันของผู้คน โดยเป็นการแสดงออกในทางสัญลักษณ์มากกว่าที่จะมุ่งเอาชีวิตหรือทำลายทรัพย์สินหรือสิ่งของ กล่าวคือ เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อสื่อสารให้ผู้เกี่ยวข้องได้เห็นถึงสิ่งที่ตนไม่สามารถต่อรองได้ (เช่น สร้าง-ไม่สร้าง, เอาเขื่อน-ไม่เอาเขื่อน ฯลฯ) มากกว่าเพื่อจะก่อ

ความรุนแรง และเชื่อว่าหากมีความรุนแรงเกิดขึ้น ก็เพราะหรือต่อเมื่อขบวนการทางสังคมนั้นถูกผลักดันเข้าไปอยู่ในบริบทที่ไม่มีทางเลือก (เช่น การปราบปรามอย่างรุนแรงโดยรัฐ)

การเคลื่อนไหวประท้วงเป็นรูปแบบของการแสดงออกทางการเมืองที่มีการคำนวณถึงผลของความเสียหาย ต้นทุน แรงกระตุ้น รวมทั้งสิ่งที่คาดว่าจะได้รับ การประท้วงจึงเป็นวิธีการที่ถูกเลือกใช้เมื่อ 1) วิธีการอื่นๆ (เช่น การต่อสู้ในช่องทางทางการเมืองปกติ) ตีบตัน และ 2) ผ่านการคำนวณแล้วว่า การใช้วิธีการประท้วงมีค่ามากกว่าต้นทุนและความเสี่ยง ดังนั้น วงจรของการประท้วงจึงไม่ได้เกิดขึ้นเพราะประชาชนต้องการเสี่ยงกับจุดหมายที่มองไม่เห็นหรือเป็นไฟในสุดท้าย แต่จะถูกเลือกใช้เมื่อคำนวณแล้วพบว่า ต้นทุนของการกระทำร่วมในลักษณะดังกล่าวอยู่ในระดับต่ำ เพราะหากมีต้นทุนสูงก็ยากที่จะมีผู้เข้าร่วม โดยต้นทุนที่เวลานี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขด้านบริบททางการเมืองหรือโครงสร้างโอกาสทางการเมือง และปัจจัยด้านองค์กร เช่น ความเพียงพอด้านทรัพยากร ฯลฯ ซึ่งจะกล่าวในส่วนต่อไป

กล่าวโดยสรุป หัวใจสำคัญในการเคลื่อนไหวประท้วงของขบวนการทางสังคมอยู่ที่การใช้ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำลายระบบปกติ(disruptive) ซึ่งเป็นแหล่งอ้างอิงทางอำนาจของผู้ทำลายระบบการเมืองปกติหรือกลุ่มคนนอกวงขอบระบบการเมืองปกติ แต่ดังที่กล่าวมาบ้างแล้วว่า ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ทำลายระบบการเมืองปกติ กลุ่มที่เผชิญหน้า และรัฐและท่าทีของรัฐ การประท้วงจึงมักนำมาซึ่งฝ่ายต่อต้าน โดยนวัตกรรมของรูปแบบที่ใช้ในการเคลื่อนไหวประท้วงก็เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ และผันแปรไปตามบริบททางการเมืองและปัจจัยภายในด้านองค์กร

ยุทธวิธีการขัดขวางระบบปกติจึงมักเบี่ยงเบนไปในสองทิศทางคือ ทิศทางแรก ผันแปรไปสู่วิธีการใช้ความรุนแรง เช่น เมื่อมีการปราบปรามโดยรัฐ ซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อวงจรของการประท้วงอยู่ในระดับต่ำ ที่ขบวนการฯอาจถึงจุดจบหรือตกต่ำ ขณะเดียวกัน การปราบปรามเองก็อาจนำไปสู่ความรุนแรง และ/หรือผลักดันให้ขบวนการฯต้องหันไปเลือกยุทธวิธีที่ใช้ความรุนแรง (violence) ดังขบวนการก่อการร้ายซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ถูกรัฐปราบปรามด้วยความรุนแรง ส่วนทิศทางที่สอง คือ ยุทธวิธีไร้การทำลายระบบปกติ (conventional) ซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อรัฐผนวกความต้องการ-ข้อเรียกร้องของขบวนการฯ เข้าสู่ช่องทาง-กลไกในระบบปกติ เช่น เกิดการเปลี่ยนแปลงในชนชั้นนำและหันมามีนโยบายสนับสนุนขบวนการฯ หรือผู้นำของขบวนการฯเองถูกผนวกเข้าไปอยู่ในรัฐโดยยุทธศาสตร์ของรัฐ ฯลฯ

ในส่วนต่อไปจะเป็นการพิจารณายุทธวิธีการเคลื่อนไหวทั้ง 3 รูปแบบดังกล่าวนี้

3. รูปแบบของยุทธวิธีการเคลื่อนไหว

3.1 ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำทนายระบบปกติ

ในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 วิธีการดังกล่าวนี้ปรากฏให้เห็นอย่างกว้างขวางที่สหรัฐอเมริกา เช่น การประท้วงของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิทธิความเป็นพลเมือง ที่นำโดยมาร์ติน ลูเธอร์ คิงส์ จูเนียร์ ขบวนการต่อต้านสงครามเวียดนาม ฯลฯ ซึ่งถือเป็นรูปแบบใหม่ในการเข้าไปขัดขวาง-กีดกันกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองของรัฐและฝ่ายที่เผชิญหน้าด้วย นอกเหนือไปจากวิธีผ่านกระบวนการเลือกตั้งและการยึดอำนาจโดยทหาร ทั้งนี้ เป็นวิธีการที่สะท้อนให้เห็นทั้งการขอความเห็นอกเห็นใจ และการตั้งคำถามกับความชอบธรรมที่ดำรงอยู่ โดยแบ่งเป็น 2 ระดับคือ ระดับแรกเป็นการกระทำแบบทำทนายซึ่งหน้า (direct action) ที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่ใช้ความกล้าหาญ กล้าได้กล้าเสียของผู้กระทำกร โดยมิต้นทุนเป็นความเสียหายที่ผู้กระทำกรต้องจ่าย หรืออาจจะเกิดขึ้นจากผลของการกระทำกร (เช่น การบอยคอตหรือปฏิเสธไม่ยอมรับรถเมล์โดยสารที่แบ่งแยกสีผิวในการเคลื่อนไหวของขบวนการสิทธิความเป็นพลเมือง) ระดับถัดมาเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะผิดกฎหมาย แต่ปฏิบัติการด้วยยุทธวิธีที่ไร้ความรุนแรง(เช่น การดื้อแพ่ง ฯลฯ)

ในส่วนต่อไปนี้จะกล่าวถึงบางตัวอย่างของยุทธวิธีการขัดขวาง ทำทนายระบบปกติ ที่นิยมใช้กัน โดยจำแนกตามรูปแบบและลักษณะของกิจกรรม ทั้งกิจกรรมที่ละเมิดต่อกฎหมาย คือ การดื้อแพ่ง (civic disobedience) และกิจกรรมที่อยู่ในระดับที่ไม่ผิดต่อกฎหมาย แต่เป็นการกระทำกรทำทนายซึ่งหน้า เช่น การบอยคอตหรือปฏิเสธไม่ยอมรับ การเดินขบวนประท้วง, การนั่งประท้วง(sit-ins) ฯลฯ โดยจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงตรรกะและวิธีการทำงานในส่วนถัดไป

3.1.1 การดื้อแพ่ง

การดื้อแพ่งเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนและต่อต้านกฎหมายโดยสันติวิธี เป็นการกระทำในเชิงศีลธรรม โดยการประท้วงหรือคัดค้านคำสั่ง-กฎหมายของผู้ปกครองที่อยู่ยุติธรรม หรือการต่อต้านการกระทำของรัฐบาลที่ประชาชนเห็นว่าไม่ถูกต้อง

นักวิชาการบางท่านใช้วลีว่า “สิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐของประชาชน” เพื่อแสดงนัยว่าการดื้อแพ่งเป็นสิ่งที่มากกว่ากฎหมาย โดยอธิบายการดื้อแพ่งผ่านทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเข้มข้น (radical democracy theory) ซึ่งมองว่าการดื้อแพ่งเป็นการแสดงความไม่เห็นด้วยกับระบบ เป็นความชอบธรรมของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้ เพราะประชาธิปไตยเป็นหรือมีมากกว่าระบบกฎหมาย การใช้สิทธิไม่เชื่อฟังรัฐของประชาชนจึงเป็นไปเพื่อการสร้างเรียกร้องสิทธิใหม่ๆ ที่ถูกเก็บกด ปิดกั้นไว้ เพื่อผลในการสร้างกระแสประชาชาติให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือการแก้ไขกฎหมาย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์, 2540 : บทที่ 3)

แนวคิดเรื่องการดื้อแพ่งแตกต่างไปจากความเข้าใจต่อกฎหมายซึ่งมีอยู่ว่า ทุกคนในสังคมจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม เพราะการดื้อแพ่งเป็นการกระทำที่ไม่ได้วางอยู่บนบรรทัดฐานของกฎหมาย หรือนโยบายที่มีผลบังคับใช้ในปัจจุบัน แต่เป็นการกระทำที่อ้างอิงบรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ของความถูกต้อง ความยุติธรรม เพื่อคัดค้านกฎหมายหรือนโยบายของรัฐที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม

การดื้อแพ่งต่อกฎหมายในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน เกิดขึ้นเพราะความล้มเหลวของการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) กล่าวคือ ความจำกัดของระบบการเมืองปกติ ที่ให้พื้นที่ประชาชนเพียงแค่การเลือกตั้งคัดเลือกตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่เป็นรัฐบาลและฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งเป็นการลดทอนความหมายของประชาธิปไตยและกระบวนการทางการเมืองลง เหลือเพียงการหย่อนบัตรเลือกตั้งเพื่อมอบอำนาจให้แก่การเมือง-พรรคการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งเท่านั้น ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-การเมือง ความขัดแย้งทางสังคมที่เกิดและขยายตัวตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา (ดู ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541) ได้ทำให้ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนดังกล่าวไม่สามารถแก้ไขปัญหาของสังคมได้อีกต่อไป ปรากฎการณ์การดื้อแพ่งต่อกฎหมายจึงเกิดขึ้น โดยเป็นการเคลื่อนไหวที่สะท้อนถึงการปฏิเสธประชาธิปไตยแบบตัวแทน และเป็นการสร้างรูปแบบการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบใหม่ ที่มีลักษณะของประชาธิปไตยทางตรง (Direct democracy) ขึ้นมาแทนความไร้ประสิทธิภาพของระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้กับภาคประชาชนมากยิ่งขึ้น

การทำงานของกราดื้อแพ่งมิได้เป็นดังที่ฝ่ายรัฐมักมองว่า เป็นการบีบบังคับขู่เข็ญด้วยกำลัง เป็นเรื่องของการใช้ “กฎหมาย” เหนือกฎหมาย หรือเป็นการใช้คนจำนวนมากเข้าบีบบังคับรัฐบาลให้

กระทำตามความต้องการของกลุ่มตน โดยไม่สนใจถึงความชอบธรรมหรือผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม แต่การทำงานของกรต่อสู้แพ่งนั้นอยู่ที่การปลุกจิตสำนึกและมโนสำนึกของผู้คนในสังคมให้ตระหนักถึงความยุติธรรมของกฎหมาย-นโยบาย และโครงสร้างอันยุติธรรมของสังคม กล่าวคือ มีเป้าหมายอยู่ที่การสื่อสารให้สังคมรับรู้ถึงปัญหาความเดือดร้อนจากความยุติธรรมดังกล่าว โดยผู้กระทำการต่อสู้แพ่งยินยอมรับการลงโทษอันอาจเกิดขึ้นตามกฎหมาย

ดังกรณีการชุมนุมของสมัชชาคนจน การปิ่นทำเนียบรัฐบาล ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้เป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างพื้นที่ข่าวเพื่อสื่อสารกับสังคม เพื่อให้ผู้คนในสังคมรับฟัง ติดตาม และทำความเข้าใจต่อปัญหา ซึ่งแม้ชาวบ้านที่ปิ่นทำเนียบรัฐบาลจะยอมรับการจับกุมดำเนินคดีที่หมายถึงการยอมรับกฎหมาย แต่เป้าหมายของการต่อสู้แพ่งดังกล่าวคือต้องการสะท้อนให้สังคมได้มองเห็นถึงความไม่เป็นธรรม-ยุติธรรมของกฎหมาย นโยบาย และเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนกฎหมาย นโยบาย เพื่อสร้างความเป็นธรรม-ยุติธรรมให้เกิดขึ้นให้สังคม

2. การบอยคอตหรือการปฏิเสธไม่ยอมรับ

การบอยคอตต่างจากการต่อสู้แพ่งคือ เป็นการกระทำที่ไม่ละเมิดหรือผิดต่อกฎหมาย แต่จำเป็นต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนคือความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจและ/หรือความสะดวกสบายของผู้ร่วมกระทำกร ตัวอย่างที่สำคัญได้แก่ ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิทธิความเป็นพลเมืองในทศวรรษ 1960s

การบอยคอตรถเมล์โดยสารที่แบ่งแยกสีผิว เป็นยุทธวิธีแรกที่ถูกลือเลือกใช้ใน Montgomery มลรัฐ Alabama ช่วงปี 1955-1956 นำโดยมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ และโบสถ์ของคนผิวดำ ซึ่งวิธีการดังกล่าวได้เป็นเครื่องหมายสำคัญของการเกิดขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิทธิพลเมือง ยุทธวิธีนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการระดมผู้คนจาก “ภายนอก” ระบบการเมือง(มีการประมาณการณ์ว่า คนผิวดำถึงร้อยละ 95 ของคนผิวดำทั้งหมดในเมืองนี้ ที่ร่วมปฏิเสธรถเมล์โดยสาร)เพื่อนำไปสู่การเจรจาต่อรอง โดยผลของการเคลื่อนไหวดังกล่าวได้ทำให้ศาลสูงสหรัฐอเมริกาประกาศว่า การแบ่งแยกผิวในการโดยสารรถเมล์เป็นการละเมิดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา

ประสิทธิภาพของวิธีการดังกล่าวนี้อยู่ที่ ได้เข้าไป “ขัดขวาง”(disrupt)การดำเนินธุรกิจรถเมล์อันเป็นสาธารณูปโภคของเมืองที่มีรายได้จากค่าโดยสารของคนผิวดำในเมืองซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ ความเป็นเมืองที่มีคนผิวดำอาศัยอยู่หนาแน่น และมีลักษณะความเป็นชุมชนที่เหนียวแน่น ย่อมเป็นทั้งเงื่อนไขและปัจจัยสำคัญ ต่อความสามารถในการจัดตั้งและจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้ว่า วิธีการเดียวกันนี้ได้ถูกนำไปใช้ในอีกหลายเมืองแต่ไม่สามารถประสบผลสำเร็จ เนื่องจากขาดเงื่อนไขและปัจจัยเบื้องต้นดังกล่าวนี้เอง

3.1.3 การนั่งประท้วง (sit-ins)

รูปแบบของการนั่งประท้วง (sit-ins) คือการบุกเข้าไปนั่งประท้วงในสถานที่เฉพาะ ซึ่งมักจะเป็นสถานที่หวงห้ามหรือไม่มีสิทธิ-หน้าที่ในความสัมพันธ์ทางสังคมปกติสำหรับกลุ่มคนที่บุกเข้าไป เช่น การที่คนผิวดำเข้าไปนั่งประท้วงในร้านอาหาร (ซึ่งห้ามไม่ให้คนผิวดำเข้าไปนั่งกินอาหารในร้านร่วมกับคนผิวขาว) ในยุคที่มีการเคลื่อนไหวสิทธิพลเมือง การบุกฝ่าเข้าไปนั่งในสถานที่ราชการ หรือห้องทำงานของผู้มีอำนาจทางการเมือง เพื่อให้มีการเจรจา ฯลฯ

รูปแบบดังกล่าวนี้ได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางโดยขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิทธิความเป็นพลเมือง และเป็นวิธีการที่ถูกเลือกใช้อย่างมากในช่วงปี 1957- 1960 หลังจากที่วิธีการบอยคอตรถเมล์ซบเซาลงไป โดยได้มีการจัดตั้งนักเคลื่อนไหวของขบวนการฯ บุกเข้าไปนั่งประท้วงในร้านอาหารหรือสถานบริการที่ห้ามคนผิวดำเข้า วิธีการดังกล่าวนี้มักจะใช้ในเมืองที่ยังไม่มีการจัดตั้งและ/หรือการระดมยังไม่เข้มแข็ง เพราะสามารถจัดการได้โดยอาศัยคนกลุ่มเล็กๆ เพียงไม่กี่คน ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้ได้ผลในรัฐที่ก้าวหน้า ผู้คนมีสำนึกด้านสิทธิความเป็นพลเมืองสูง ไม่มีขบวนการต่อต้านโดยลัทธิแบ่งแยกสีผิวที่เข้มแข็ง

สำหรับรูปแบบอื่นๆ ที่ถูกนำมาใช้ในการเคลื่อนไหวและพบเห็นทั่วไป ได้แก่ การปิดล้อมสถานที่เพื่อขัดขวางไม่ให้คนเข้าไปดำเนินกิจกรรมปกติ เช่น ปิดล้อมโรงงาน, ปิดสถานที่ราชการ ปิดประตูมหาวิทยาลัยเพื่อไม่ให้นักศึกษาเข้าไปสอบ ปิดถนน ฯลฯ หรือการชุมนุมโดยสงบในสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อแสดงการคัดค้าน เช่น การชุมนุมแบบขำคืบบนถนนราชดำเนิน ฯลฯ ซึ่งจะไม่กล่าวโดยละเอียด

การศึกษาของ Tarrow (1999) และ Traugott (1995) ได้กล่าวถึงตัวอย่างปฏิบัติการของยุทธวิธีขัดขวาง ทำลายระบบการเมืองปกติด้วยหลักการและแนวทางของการต่อสู้ต่อกฎหมายที่สำคัญ ดังนี้

1. การเข้าครอบครองทรัพย์สินและทรัพยากร (occupation) เป็นการเคลื่อนไหวด้วยการเข้าไปยึดครองและใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินของรัฐ, ทรัพย์สินที่เป็นสาธารณะ รวมถึงทรัพย์สินของเอกชนบางอย่าง โดยไม่ได้รับอนุญาตและอาจไม่ถูกต้องตามกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวที่อาศัยหลักการต่อสู้และไร้ความรุนแรง โดยมีเป้าหมายเพื่อต้องการแสดงให้กลุ่มชนชั้นนำ ผู้มีอำนาจ และสาธารณะชนทั่วไปได้ตระหนักถึงความยุติธรรมและความเดือดร้อนต่าง ๆ ที่ผู้กระทำการได้รับ อันเนื่องจากการถูกกีดกันสิทธิในการเข้าใช้ทรัพย์สินและทรัพยากร จากกฎหมายและนโยบายที่มีอยู่ (Tarrow, 1999: 35-41)

2. การปิดล้อมเพื่อขัดขวาง (barricade) เป็นการเคลื่อนไหวด้วยการสร้างเครื่องกีดขวางปิดล้อมพื้นที่หรือสถานที่อันเป็นเป้าหมายของการเคลื่อนไหว เพื่อขัดขวางไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามหรือกลุ่มเป้าหมายสามารถเข้าไปดำเนินกิจกรรมตามปกติได้ โดยเครื่องกีดขวางนั้นอาจเป็นวัสดุสิ่งของ

หรือร่างกายของกลุ่มผู้กระทำการเอง เช่น การปิดล้อมโรงงาน, การปิดถนน, การปิดล้อมมหาวิทยาลัย เป็นต้น ทั้งนี้ ในช่วงทศวรรษที่ 18 – 19 หลักการของการปิดล้อม มีเป้าหมายเพื่อทำลายทรัพย์สินและสร้างความเสียหายแก่ชีวิตให้กับฝ่ายตรงข้าม แต่ภายใต้บริบทของสังคมประชาธิปไตยในปัจจุบัน การสร้างเครื่องกีดขวางและการปิดล้อมสถานที่ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อทำหายนต่ออำนาจในการจัดการของฝ่ายรัฐ, ชนชั้นนำ และทุนนิยม ที่สำคัญคือเป็นการปิดกั้นเพื่อขัดขวางในทางสาธารณะ มากกว่าจะมุ่งไปที่เป้าหมายเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (Traugott, 1995: 43-56)

โดยสรุป จากการพิจารณาตัวอย่างรูปแบบข้างต้น จะเห็นได้ว่ายุทธวิธีการขัดขวาง ทำหายนระบบปกติ มีลักษณะร่วมและการทำงานที่สำคัญคือ

1. เป็นรูปแบบที่แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมโดยตรงของผู้เข้าร่วมขบวนการฯ ซึ่งเกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงความเหนียวแน่นและเอาจริงเอาจังของผู้ร่วมขบวนการฯ
2. เป็นการเข้าไปขัดขวางกิจกรรม-กระบวนการปกติของฝ่ายที่เผชิญหน้า, ผู้คนที่เกี่ยวข้อง (by-standing) และผู้มีอำนาจทางการเมือง โดยเป็นการบังคับให้ผู้คนเหล่านั้นหันมาใส่ใจต่อข้อเรียกร้อง หรือความต้องการของผู้กระทำการ
3. เป็นการขยายขอบวงของความขัดแย้งให้กว้างขวางออกไป เช่น การปิดถนน ก็คือการเข้าไปขัดขวางกิจกรรมสาธารณะและสร้างความไม่สะดวกแก่ผู้คนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแม้วิธีการดังกล่าวนี้จะล่อแหลมต่อความผิดทางกฎหมาย แต่ก็สามารถถากเอาผู้มีอำนาจตัดสินใจทางการเมืองให้ต้องเข้ามาสู่ความขัดแย้ง และตัดสินใจทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง

3.1.4 พลวัตของยุทธวิธีการขัดขวาง ทำหายนระบบปกติ

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำหายนระบบปกติดำรงอยู่ได้คือ ความเอาจริงเอาจังของผู้ร่วมขบวนการ เนื่องจากวิธีการนี้เรียกร้องความเอาจริงเอาจังของผู้ร่วมขบวนการสูง ในการที่จะติดตามตรวจสอบไม่ให้นำไปสู่การใช้ความรุนแรง ขณะเดียวกันก็ไม่เบี่ยงเบนไปในทิศทาง-วิธีการที่ไร้การทำหายนระบบปกติ ทั้งยังต้องรักษาสมดุลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการฯ กับรัฐ คือต้องไม่ให้รัฐสามารถทำให้วิธีการดังกล่าวไร้ประสิทธิภาพ(ตัวอย่าง บางขบวนการเคลื่อนไหวแม้จะไม่ถูกปราบปราม แต่ก็ถูกทำให้กลายเป็นขบวนการที่ตกลงขบขัน ถูกจัดให้อยู่นอกพื้นที่ข่าว และไม่มีผลกดดันต่อรัฐบาล ฯลฯ) การรักษาความสมดุลของปฏิสัมพันธ์ที่มีกับรัฐไว้ในระยะยาวเป็นเรื่องยากมาก เว้นแต่องค์กรจะมีลักษณะเป็นทางการและเป็นองค์กรแบบวิชาชีพ ซึ่งอีกด้านหนึ่งก็จะทำให้ขบวนการทางสังคมก้าวเบี่ยงออกไปจากยุทธวิธีการขัดขวางระบบ(disruptive) ดังงานของ Piven and Cloward (Piven and Cloward, 1977 บทที่ 5) ซึ่งเป็นการศึกษาองค์กรสาธารณกุศลด้านสิทธิทางสวัสดิการสังคมในช่วงทศวรรษ 1960 งานเขียนชิ้นนี้เป็นการตรวจสอบงานของ Gamson(1975)

ที่พบว่าองค์กรการเคลื่อนไหวแบบระบบราชการมีแนวโน้มที่ประสบผลสำเร็จมากกว่า โดย Piven and Cloward(1977) ได้ชี้ให้เห็นว่า ในองค์กรลักษณะดังกล่าว ผู้นำมักนำพาขบวนการไปสู่ช่องทางกลไกปกติ(เช่น การสนับสนุนนักการเมือง-พรรคการเมืองด้วยการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งหรือการทำงานให้นักการเมือง-พรรคการเมือง ฯลฯ) ซึ่งทำให้ขบวนการทางสังคมขาดพลังและล่มสลายไปในที่สุด

อย่างไรก็ตาม การป้องกันการเข้ามาขัดขวางโดยตำรวจและผู้กุมอำนาจทางการเมืองเป็นเรื่องยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกิจกรรมนั้นต้องการเวลายาวนาน อาจทำให้ตำรวจเข้ามาควบคุมสถานการณ์หรือพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการได้ หรือกรณีที่มีการเคลื่อนไหวนั้นอยู่ในบริบทซึ่งชนชั้นนำมีเอกภาพ แม้ว่าจะมีการพัฒนายุทธวิธีการเคลื่อนไหวใหม่ๆ แต่ตำรวจก็สามารถเผชิญหน้าด้วยวิธีการใหม่ๆ ได้เช่นกัน ดังในสังคมตะวันตกช่วงทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นยุคที่ขบวนการทางสังคมเฟื่องฟู ได้มีพัฒนาการของรัฐด้านการเผชิญหน้า โดยสามารถพัฒนาวีธีการจัดการเพื่อทำให้รูปแบบการเคลื่อนไหวประท้วงซ้ำซาก จำเจ ไม่น่าสนใจ รวมทั้งการทำให้สถานการณ์นำไปสู่ความรุนแรงเพื่อสร้างความชอบธรรมในการปราบปราม ทั้งนี้ ในสถานการณ์ที่ไม่สามารถอยู่ในพื้นที่ข่าวโอกาสที่ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำลายระบบปกติ จะมีแนวโน้มไปในทางใช้ความรุนแรงจนทำให้เกิดการปราบปรามอย่างมีสูง

นอกจากนี้ รูปแบบที่รัฐพัฒนาขึ้นมาทั้งการปราบปรามและการทำให้เกิดความรู้สึกซ้ำซากจำเจ ยังจะทำให้ผู้เข้าร่วมขบวนการฯถอยกลับไปสู่ชีวิตปกติและเหลือเพียงผู้นำที่เอาจริงเอาจังไม่กี่คน ซึ่งเป็นอีกแนวโน้มหนึ่งที่ผู้นำเหล่านี้อาจจะเปลี่ยนวิธีการไปสู่การใช้ความรุนแรง

ในสังคมเผด็จการอำนาจนิยม การเคลื่อนไหวประท้วงจะมีแนวโน้มไปในสองทิศทางคือ ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง และยุทธวิธีการขัดขวาง ทำลายระบบปกติ ที่มีลักษณะในเชิงสัญลักษณ์ยิ่งสังคมปิดช่องทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ชอบธรรมมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้ขบวนการฯต้องหาทางออกโดยแสวงหารูปแบบการเคลื่อนไหวประท้วงในเชิงสัญลักษณ์มากขึ้นเท่านั้น

3.2 ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง

การนิยามว่าอะไรคือวิธีการใช้ความรุนแรง ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม สำหรับนักวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมปัจจุบันได้เสนอลักษณะสำคัญของยุทธวิธีการใช้ความรุนแรงว่า คือ การทำให้เกิดการบาดเจ็บล้มตาย หรือทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สิน Tilly(1995) หรือทั้งสองอย่าง

เมื่อพิจารณาถึงประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหว ตลอดจนข่าวสารการเมืองในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า วิธีการใช้ความรุนแรงเป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึงได้ค่อนข้างเร็วและเป็นที่จดจำของผู้คน เนื่องจากสามารถดึงดูดความสนใจและสามารถสร้างความเป็น “ข่าว” ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันก็

เป็นวิธีการที่คนกลุ่มเล็กๆ สามารถใช้ได้ง่ายที่สุด เนื่องจากไม่จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการ การระดม และจัดตั้งขนาดใหญ่โดยองค์กรการเคลื่อนไหว ซึ่งต่างจากวิธีการชุมนุมประท้วง การเดินขบวน ฯลฯ อีกทั้งยังใช้ทรัพยากรการเคลื่อนไหวน้อย เช่น บางครั้งอาจต้องการเพียงก้อนหิน เศษไม้ เพื่อทำให้กระจกแตกและเกิดเสียงดังขึ้นในอาคารสถานที่สำคัญ หรือต้องการเพียงไม้ขีดกับน้ำมันเพื่อเผาสถานที่บางแห่ง ฯลฯ การทำงานของวิธีการใช้ความรุนแรง ก็คือการแสดงถึงความไร้ระเบียบของสังคม และเรียกร้องการเข้ามาจัดการของผู้ที่เกี่ยวข้องเช่นเดียวกับวิธีการที่ไร้ความรุนแรง ซึ่งในอีกด้านหนึ่ง วิธีการดังกล่าวก็มีลักษณะที่ทำให้เกิดความสะพรึงกลัวและทำให้ผู้คนหนีห่างออกไป

อย่างไรก็ตาม ในประวัติศาสตร์มีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า วิธีการใช้ความรุนแรงได้ถูกนำมาใช้ในขบวนการเคลื่อนไหวขนาดใหญ่ เพื่อสร้าง “อัตลักษณ์” ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คน กล่าวคือ นำมาใช้ในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ร่วมบนฐานคิดของการแยก “พวกเขา” ออกจาก “พวกเรา” โดยพลังอำนาจของมันจะแสดงความเป็น “พวกเรา” ออกมาจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ “พวกเขา” การใช้ความรุนแรงจึงเป็นวิธีการสำคัญที่ทำให้เกิดความเป็น “คนอื่น” (ตัวอย่างสำคัญที่ผู้คนจดจำคือลัทธินาซี ซึ่งนำโดยฮิตเลอร์)

ในสังคมประชาธิปไตยปัจจุบัน วิธีการใช้ความรุนแรงถูกนำมาใช้น้อยลง ซึ่งสาเหตุสำคัญคือรัฐสามารถควบคุมผูกขาดความชอบธรรมในการใช้กลไกการปราบปราม รวมทั้งได้เข้ามาควบคุมการใช้ความรุนแรง ซึ่ง Tilly(1995) ได้ชี้ให้เห็นว่าภายใต้บริบททางการเมืองดังกล่าวนี้ ฉากของการเคลื่อนไหวประท้วงได้เปลี่ยนจากวิธีการปิดล้อม, บุกเผา ในช่วงกลางศตวรรษที่ 18 มาสู่วิธีการเข้าชื่อเสนอความเห็น(petition), การเดินขบวน ซึ่งก็คือเปลี่ยนมาสู่ยุทธวิธีไร้ความรุนแรง นับตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ตาม สังคมแบบเผด็จการมักผลักดันให้ผู้ประท้วงหันไปใช้วิธีการใช้ความรุนแรง เช่น เมื่อไม่สามารถเข้าถึงความชอบธรรมของการมีส่วนร่วมได้ ขบวนการฯก็จะถูกผลักดันให้เข้าไปในช่องทางที่ผิดกฎหมาย ซึ่งไม่มีทางเลือกมากไปกว่าการใช้ความรุนแรง หรือแม้แต่ในสังคมประชาธิปไตยเอง บ่อยครั้งที่การปะทะกับตำรวจ-เจ้าหน้าที่รักษาความสงบ ได้ทำให้กลุ่มผู้ประท้วงซึ่งไม่มีทรัพยากรอื่นใดหันไปหาทางออกด้วยวิธีการใช้ความรุนแรง

แม้วิธีการใช้ความรุนแรงจะสามารถสร้างความดึงดูดแก่ผู้คนโดยทั่วไป แต่ก็มีข้อจำกัดที่น่าสะพรึงกลัวคือทำให้ผู้คนขาดความเห็นอกเห็นใจ ผลของการใช้ความรุนแรงทำให้เกิดความขัดแย้ง, เผชิญหน้า และการเมืองแบบแยกขั้ว เกิดความเปลี่ยนแปลงในระบบพันธมิตรและรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ท้าทายระบบกับผู้อำนาจทางการเมือง กล่าวคือ จากที่มีพันธมิตรในหลายฝักฝ่าย การใช้ความรุนแรงจะทำให้พันธมิตร-ผู้ต้องตัดสินใจเลือกข้างใดข้างหนึ่ง และผลักดันให้รัฐเลือกวิธีเผชิญหน้า(exclusive) อันอาจจะนำไปสู่การปราบปรามโดยกลไกของรัฐ ซึ่งเป็นเหตุผลที่

ทำให้ฉากรการเคลื่อนไหวประท้วงสมัยใหม่มักเป็นไปในสองแนวทางคือ ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำทลายระบบการปกติ(disruption) และยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ

3.3 ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ

ฐานสำคัญที่ใช้จำแนกยุทธวิธีนี้ออกจากสองยุทธวิธีข้างต้นคือ เป็นวิธีการที่อยู่ในระดับของการยอมรับได้ หรืออยู่ในบรรทัดฐานของประชาธิปไตยสมัยใหม่ เช่น การลงชื่อ การเดินขบวน การนัดหยุดงาน

Tarrow (1999) ได้แยกยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ(convention)ออกจากยุทธวิธีการขัดขวาง ทำทลายระบบการปกติ เพราะเห็นว่าเป็นรูปแบบปกติของความขัดแย้งสมัยใหม่ ที่กลายเป็นวิธีการต่อสู้ที่รับรู้และเข้าใจกันโดยทั่วไป ซึ่ง Della Port and Diani(1999) ได้ให้ลักษณะของวิธีการตามรูปแบบเก่าไว้ เช่น การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองกับผู้อื่น, การทำงานกับพรรคการเมืองหรือผู้สมัคร, การจัดประชุมสัมมนาทางการเมือง, การติดต่ออย่างเป็นทางการกับเจ้าหน้าที่รัฐ, การชักชวนเพื่อนฝูง-คนรู้จักคุ้นเคยให้ลงคะแนนเสียงไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง

ทั้งนี้ ลักษณะสำคัญคือเป็นวิธีการที่ไม่ต้องการความเอาจริงเอาจังหรือความทุ่มเทสูง แต่ก็สามารถดึงดูดผู้เข้าร่วมได้จำนวนมาก เนื่องจากสามารถสะท้อนถึงนัยแห่งความคาดหวังของผู้เข้าร่วม แต่ก็เกิดขึ้นจนกลายเป็นวิธีการแบบสถาบัน ขาดการทำทลายต่อระบบปกติ เช่น การเดินขบวน(demonstration) และการนัดหยุดงาน(strike) ซึ่งทั้งสองวิธีการนี้ได้กลายมาเป็นการต่อรองเชิงสถาบันที่มีพิธีกรรมหรือกฎเกณฑ์ที่ตายตัว และมีความคาดหวังที่ชัดเจนระหว่างผู้ทำทลายกับผู้ที่เกี่ยวข้องหน้าด้วย โดยวิธีการดังกล่าวนี้อาจผนวกด้วยวิธีการในรูปแบบอื่นๆ เช่น การเดินขบวนเพื่อหาเสียงสนับสนุนจากชุมชนรอบข้างและสื่อมวลชน, การปิดโรงงาน, การยึดโรงงาน หรือสถานที่ทำงาน ฯลฯ

วิธีการเดินขบวนในปัจจุบันได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ ที่สหภาพแรงงานและพรรคมวลชนได้ใช้เพื่อแสวงหาการสนับสนุนจากสาธารณชนในข้อเรียกร้องและความต้องการ เป็นการแสดงให้เห็นถึง “จำนวน” จนอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การเดินขบวนเป็น “การเมืองของตัวเลข” ซึ่งก็คือการแสดงจำนวนผู้เข้าร่วมให้สาธารณชนได้เห็นว่ามีมากน้อยเพียงใด โดยวิธีการนี้ต่างจากการนัดหยุดงาน ตรงที่มีผู้คนจากส่วนต่างๆ ของสังคมเข้ามาร่วมและเกี่ยวข้องมากกว่า

ปัจจุบันการเดินขบวนและการนัดหยุดงานได้รับการรับรองโดยรัฐธรรมนูญของในหลายประเทศว่า เป็นสิทธิทางการเมือง มีบทบัญญัติว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมาย บางครั้งตำรวจและเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยจึงมีหน้าที่โดยตรงในการอำนวยความสะดวกให้ และทั้ง

สองวิธีการนี้ได้กลายเป็นการแสดงออกทางการเมืองซึ่งไม่ได้ผ่านกระบวนการเลือกตั้งที่สำคัญที่สุดในประชาธิปไตยสมัยใหม่และการเมืองแบบพลเมือง

4. ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวกับผลสำเร็จหรือล้มเหลว

ในการศึกษาขบวนการทางสังคม งานบุกเบิกแรกๆ ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาในเชิงการพรรณนาลักษณะของขบวนการทางสังคม(เช่น ลักษณะด้านองค์กรและประเภทของขบวนการทางสังคม) ส่วนการศึกษาผลสำเร็จหรือล้มเหลวของขบวนการก็เป็นการศึกษาปัจจัยภายนอกองค์กรหรือปัจจัยทางการเมือง ในฐานะตัวแปรสำคัญซึ่งนำไปสู่ปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคม (ดูรายละเอียดส่วนที่ว่าด้วย “โครงสร้างโอกาสทางการเมือง”) และสนใจผลจากการลุกขึ้นสู้หรือวิธีการใช้ความรุนแรงโดยผู้เคลื่อนไหวประท้วง ดังงานที่ศึกษาการจลาจลในเมืองซึ่งเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960 ที่สหรัฐอเมริกา

งานของ Gamson(1975) เป็นงานบุกเบิกการศึกษาประเด็นแนวทางการเคลื่อนไหว (strategy) ของขบวนการทางสังคม และเป็นงานบุกเบิกในการศึกษาเพื่อค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างยุทธวิธีการเคลื่อนไหวประท้วงกับผลสำเร็จหรือล้มเหลว โดยมีฐานอยู่บนทฤษฎีการระดมทรัพยากร (RM) ซึ่งเน้นไปที่ปัจจัยด้านองค์กร และได้มีการศึกษาต่อในหลายวิธีการด้วยกัน เช่น ใช้ข้อมูลเดิมแต่ใช้วิเคราะห์ด้วยสถิติขั้นสูง (ดูงานเหล่านี้ใน Gamson, 1990 ซึ่งเป็นการตีพิมพ์ครั้งที่สองและรวบรวมงานศึกษาวิเคราะห์ต่อยอดเอาไว้ในภาคผนวก)

Gamson ได้ศึกษาประสบการณ์ของกลุ่มและขบวนการเคลื่อนไหวในสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1800 - 1945 จำนวน 53 กลุ่มและขบวนการ โดยได้กำหนดตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเคลื่อนไหวซึ่งคาดว่าจะสัมพันธ์กับผลสำเร็จหรือล้มเหลว และพบว่า

1. กลุ่มที่มีความต้องการหรือจุดหมายเดียว จะประสบความสำเร็จมากกว่ากลุ่มที่มีความต้องการหรือจุดหมายหลากหลาย
2. กลุ่มที่มีสมาชิกกระจัดกระจายมีแนวโน้มที่จะประสบกับความล้มเหลว
3. พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ระหว่างลักษณะขององค์กรที่มีความต้องการหรือจุดหมายเดียวกับองค์กรซึ่งมีความต้องการหรือจุดหมายที่หลากหลาย
4. ประเด็นความสมานฉันท์ งานของ Gamson ได้ใช้สมมุติฐานของ Olson เรื่องผู้รับประโยชน์แต่ไม่จ่ายเข้ามาเป็นปัจจัยในการกำหนดความสำเร็จหรือล้มเหลว โดยข้อค้นพบได้ยืนยันว่า กลุ่มที่ประสบความสำเร็จก็คือกลุ่มที่สามารถแก้ปัญหาผู้รับประโยชน์ฟรีแต่ไม่จ่ายได้ ด้วยการสร้างความสมานฉันท์แก่สมาชิกจากอาศัยแรงกระตุ้นส่วนปัจเจกบุคคล
5. พบว่ากลุ่มที่ใช้วิธีการซึ่งมีความรุนแรง เช่น การสไตรค์ ฯลฯ มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จมากกว่ากลุ่มที่ใช้แนวทางหรือวิธีการอื่น

6. บว่าองค์กรที่มีลักษณะเป็นแบบระบบราชการซึ่งมีลักษณะรวมศูนย์การจัดการ มักจะประสบความสำเร็จมากกว่ากลุ่มและขบวนการเคลื่อนไหวที่มีลักษณะองค์กรแบบอื่นๆ

กล่าวโดยสรุป ลักษณะขององค์กรเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของขบวนการทางสังคม คือ องค์กรที่มีลักษณะแบบวิชาชีพ(professional) และองค์กรแบบระบบราชการ(bureaucracy) มีการบังคับบัญชาสั่งการ ระบุตำแหน่ง การแจกแจงหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ มีลักษณะการรวมศูนย์(centralization) ใช้ยุทธศาสตร์หรือแนวทางการต่อสู้ในลักษณะเผชิญหน้าด้วยยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง(violence) หรือยุทธวิธีการขัดขวาง ทำลายระบบปกติ(disruptive) นอกจากนี้ ยังพบว่า ขบวนการทางสังคมที่มีความต้องการหรือจุดหมายเดียว มีความสามารถในการสร้างพันธมิตรกับกลุ่มหรือขบวนการทางสังคมอื่น มีความสมานฉันท์ภายในกลุ่ม มีการใช้มาตรการลงโทษหรือให้โทษแก่สมาชิกในการแก้ปัญหาผู้รับประโยชน์ฟรีแต่ไม่จ่ายนั้น มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จสูงกว่า

ด้านพัฒนาการของการศึกษายุทธวิธีการเคลื่อนไหวประท้วง หลังจากงานของ Gamson(1975) กรอบการวิเคราะห์ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง ได้พัฒนาการศึกษายุทธวิธีการเคลื่อนไหวประท้วงในประเด็นที่สำคัญคือ การอธิบายการเกิดและขยายตัวของขบวนการทางสังคม จะเน้นการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงโครงสร้าง 2 ประการ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านองค์กร และ 2) โครงสร้างโอกาสทางการเมือง หรือตำแหน่งแห่งที่ของกลุ่มภายในสิ่งแวดล้อมทางการเมืองระดับกว้าง ที่เอื้อหรือไม่เอื้อต่อขบวนการฯ โดยเห็นว่าแม้ปัจจัยทั้งสองประการนี้จะมีความจำเป็น แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นอันทำให้เกิดการลุกขึ้นสู้ กล่าวคือ เป็นเพียงเงื่อนไขเบื้องต้นที่นำไปสู่กระบวนการสร้างนวัตกรรมด้านแนวทางและยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวประท้วง โดยปัจจัยด้านองค์กรดังกล่าว จะหนุนช่วยให้เกิดการระดมทรัพยากรของชุมชน ซึ่งหนุนเสริมรูปแบบวิธีการเคลื่อนไหวใหม่ๆ, หนุนให้ผู้นำขบวนการฯสามารถระดมผู้เข้าร่วม และเป็นเครือข่ายในการสื่อสาร อันเอื้ออำนวยให้สามารถเกิดกระบวนการสร้างโครงกรอบหลัก (framing process)

ในการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิทธิความเป็นพลเมือง McAdam(1982) พบว่า ประสิทธิภาพของแนวทางการต่อสู้ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญคือ 1) ความคิดสร้างสรรค์ของขบวนการในการพัฒนารูปแบบและวิธีการใหม่ๆ 2) ความสามารถของฝ่ายที่เผชิญหน้า(เช่น รัฐ, ฝ่ายต่อต้านขบวนการทางสังคม ฯลฯ) ว่าจะสามารถปรับปรุงยุทธวิธีในการตอบโต้(tactical adaptation)ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด กล่าวคือ ฝ่ายเผชิญหน้าจะสามารถโต้ตอบและทำให้วิธีการของขบวนการทางสังคมไร้ประสิทธิภาพ-สมรรถนะในการเข้าไปขัดจังหวะได้เพียงใด โดยเสนอว่าการศึกษานโยบายการเคลื่อนไหวจะต้องพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนายุทธวิธี(tactic)ของแต่ละฝ่าย ซึ่งประเด็นสำคัญอยู่ที่การชี้ให้เห็นว่า ประสิทธิภาพของขบวนการขึ้นอยู่กับสมรรถนะใน

การคิดค้นกลยุทธ์ใหม่ๆ ขึ้นมาใช้ในวงจรของการเคลื่อนไหวประท้วงได้อย่างหลากหลาย ทั้งนี้ ประสิทธิภาพขององค์กรและการสร้างนวัตกรรมด้านยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ โครงสร้างโอกาสทางการเมืองด้วย ซึ่งฐานคิดสำคัญคือ ภายใต้เงื่อนไขปกติ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง กลุ่ม นอกรวงขอขบการเมืองปกติย่อมไม่สามารถเผชิญหน้ากับโครงสร้างหรือสถาบันทางการเมืองในระบบ ปกติ หรือไม่สามารเข้าไปสู่กระบวนการตัดสินใจได้ เช่น ภายใต้ระบอบอำนาจนิยม การ คิดค้นและการใช้นวัตกรรมด้านการเคลื่อนไหวต่อสู้ย่อมไม่สามารถกระทำได้ เพราะจะถูก ปราบปรามโดยรัฐ ซึ่งถือเป็นบรรยากาศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการลุกขึ้นสู้ กล่าวคือ นวัตกรรมด้าน ยุทธศาสตร์จะสามารถสร้างและพัฒนาศักยภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่ออยู่ภายใต้บริบททาง การเมืองที่เอื้อหนุนเท่านั้น ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่เอื้ออำนวย ย่อมทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวเกิดศักยภาพในการปฏิบัติการด้านยุทธวิธีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วย

ในการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิทธิความเป็นพลเมือง McAdam, 1982 ได้ชี้ให้เห็น ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวของคนผิวสีในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 (ซึ่งมีความตระหนักในเรื่อง สิทธิการเลือกตั้งของคนผิวดำอย่างกว้างขวาง เพราะในขณะนั้นที่สหรัฐอเมริกามีคนผิวดำถึง 8.75 ล้าน คน แต่คนผิวดำที่มีสิทธิในการเลือกตั้งกลับมีอยู่เพียง 7.5 แสนคนเท่านั้น) เกิดขึ้นได้เพราะมีความ เปลี่ยนแปลงในบริบททางการเมืองที่สำคัญ นั่นคือในมิติเศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่การล่มสลายของธุรกิจไร่ ฝ้ายในรัฐทางใต้ จนนำไปสู่การอพยพใหญ่ของคนผิวดำที่เคยเป็นแรงงานรับจ้างในไร่ฝ้าย ซึ่งผู้คน เหล่านี้ได้พากันย้ายชุมชนไปตั้งหลักแหล่งในเมือง นอกจากนี้ นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ที่มุ่งให้ความช่วยเหลือคนผิวดำในประเทศโลกที่สามยังก่อให้เกิดการเปรียบเทียบกับกรณีให้สิทธิ และ สวัสดิการแก่คนผิวดำภายในประเทศ

กระบวนการดังกล่าวนี้ได้ทำให้คนผิวดำสามารถรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง ขณะเดียวกัน องค์กรทางสังคมที่เข้ามาหนุนเสริมการต่อสู้ของคนผิวดำ ได้แก่ โบสถ์สำหรับคนผิวดำ สถาบันการศึกษาของคนผิวดำ ฯลฯ ในปีทางใต้ก็ได้เติบโตขึ้น และได้กลายเป็นโครงสร้างพื้นฐาน สำคัญที่ช่วยเกื้อหนุนขบวนการเคลื่อนไหว ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างโอกาสทาง การเมืองและความเข้มแข็งขององค์กรการเคลื่อนไหว จึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่ทำให้คนผิวดำ สามารถสร้างนวัตกรรมด้านการเคลื่อนไหวประท้วงได้ ซึ่งงานชิ้นดังกล่าวนี้เป็นการเน้นให้เห็นถึงการ สร้างนวัตกรรมด้านยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวประท้วง ภายใต้บริบทของโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่ เอื้ออำนวยแก่คนผิวดำ รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงการคิดค้นและพัฒนาท่ามกลางปฏิสัมพันธ์ การ เผชิญหน้ากับยุทธวิธีของฝ่ายต่อต้านขบวนการฯ คือขบวนการนักนิยมการแบ่งแยกสีผิวของคนผิว ขาว

ขบวนการฯ ดังกล่าวเริ่มต้นขึ้นด้วยการเคลื่อนไหวในรูปแบบของการใช้ช่องทางทางการเมืองปกติ มีการใช้วิธีลงชื่อโดยคนผิวดำ เพื่อเรียกร้องต่อโครงสร้างอำนาจและกระบวนการทางการเมือง ซึ่งคนผิวขาวเป็นผู้มีอำนาจมาหลายทศวรรษ ต่อมาแนวทางในรูปแบบของยุทธวิธีการเคลื่อนไหวประท้วงที่มีลักษณะ “ข้ามผ่าน”(by-pass) ช่องทาง กลไกการเมืองปกติจึงได้ถูกเลือกขึ้นมาใช้ เมื่อโอกาสเอื้อให้สามารถดำเนินการได้

งานชิ้นนี้ได้จำแนกวิธีการสำคัญออกเป็น 5 วิธี ได้แก่ การบอยคอตหรือปฏิเสธไม่ยอมรับ การนั่งประท้วง การโดยสารเพื่อเสรีภาพ(freedom ride) การเดินขบวนประท้วง และการก่อจลาจลในเมือง โดยชี้ให้เห็นว่าวิธีการต่างๆ เหล่านี้มีการคิดค้นและพัฒนาในรูปแบบใหม่ๆ ตลอดเวลา ซึ่งเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้แต่ละวิธีสามารถพัฒนาขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพคือ บริบทด้านองค์กรและสภาพแวดล้อมทางการเมือง โดย 4 วิธีการแรกซึ่งเกิดขึ้นในช่วงปลายปี 1961 เป็นการเคลื่อนไหวให้มีการผลักดันร่างกฎหมายสิทธิพลเมือง(civil rights bill)เข้าสู่สภาครองเกรส ส่วนวิธีสุดท้ายคือการก่อจลาจลในเมืองนั้น มีจุดประสงค์หลักคือนำไปสู่การเผชิญหน้า เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการล่มสลายของระเบียบทางสังคมที่เกิดจากฝ่ายต่อต้านขบวนการฯ คือ นักนิยมแบ่งแยกสีผิว

โดยสรุป ประเด็นสำคัญคือการชี้ให้เห็นว่า การพัฒนานวัตกรรมด้านยุทธวิธีการเคลื่อนไหวจำเป็นต้องต่อสู้กับเทคนิคของฝ่ายที่เผชิญหน้าด้วย ซึ่งขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิทธิความเป็นพลเมืองที่สหรัฐอเมริกา สามารถคิดค้นและพัฒนาวิธีการใหม่ๆ จนทำให้ขบวนการฯ ดำรงอยู่ และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในช่วงปี 1955 -1965 ก่อนจะสลายไปในช่วงปลายทศวรรษ 1960 เนื่องจากการพัฒนากลยุทธ์ใหม่ๆ มาแทนการก่อจลาจลในเมือง

ในการพิจารณายุทธวิธีการเคลื่อนไหวประท้วงกับผลสำเร็จหรือล้มเหลว มีข้อถกเถียงในประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

ข้อถกเถียงด้านยุทธวิธีการเคลื่อนไหว

ในประเด็นด้านยุทธวิธีเคลื่อนไหวประท้วง ข้อถกเถียงที่สำคัญคือ วิธีการใดมีประสิทธิภาพมากกว่าระหว่างยุทธวิธีการขัดขวาง ทำลายระบบปกติ, ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง และวิธีการแบบสายกลาง(moderation) ทั้งนี้ งานเขียนต่างๆ ได้ข้อสรุปที่ขัดแย้งกัน โดยทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลักดันทางการเมือง หรือพหุนิยมเห็นว่า วิธีการแบบสายกลาง(moderation)หรือยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ เช่น การล็อบบี้ ฯลฯ มีประสิทธิภาพมากที่สุด ขณะที่งานของ Taft and Ross(1969) พบว่า ผลจากการที่คนงานใช้ความรุนแรงในการต่อสู้ก่อให้เกิดอันตรายต่อสหภาพแรงงานและได้ผลลัพธ์จากการเคลื่อนไหวน้อย ซึ่ง Snyder and Kelly (1976) ที่ศึกษาขบวนการแรงงานในอิตาลีระหว่างปี ค.ศ.1878 ถึง 1903 ก็ได้ข้อสรุปที่คล้ายกัน ส่วนงานที่มีข้อค้นพบแตกต่างออกไปได้แก่ Gamson(1977), McAdam(1983), Tarrow (1999) และ Tilly(1975) ทั้งนี้ งานของ

Piven and Cloward, 1977 ยืนยันว่ายุทธวิธีวิธีการขัดขวาง ทำทนายระบบปกตินั้นมีประสิทธิภาพมากกว่า โดยมีเหตุผลสำคัญในการอธิบายคือ ยุทธวิธีดังกล่าวเป็นทรัพยากรสำคัญที่สุดซึ่งขบวนการของคนจน - คนไร้อำนาจสามารถครอบครองและใช้เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของขบวนการ เพราะผู้คนเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรเชิงสถาบัน ซึ่งถูกครอบครองโดยผู้ที่อยู่ในวงขอบระบบการเมืองปกติ เช่น พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์

ข้อถกเถียงเหล่านี้อาจหาความจริงแท้หรือข้อสรุปที่ตายตัวได้ยาก เนื่องจากประสิทธิภาพของยุทธวิธีวิธีการขัดขวาง ทำทนายระบบปกติ และยุทธวิธีการใช้ความรุนแรงนั้น ขึ้นอยู่กับบริบท โครงสร้างโอกาสทางการเมืองของขบวนการทางสังคม อีกทั้งยังผันแปรไปตามลักษณะของระบบการเมือง ตลอดจนหน้าที่ของรัฐว่าจะใช้การปราบปรามที่รุนแรงหรือไม่ กล่าวคือ เมื่อใดก็ตามที่ระบอบการเมืองมีลักษณะผ่อนปรน และทำที่ที่ให้การต้อนรับกลุ่มทำทนายระบบการเมืองปกติ เมื่อนั้นก็จะเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ยุทธวิธีทั้งสองแบบนี้มีประสิทธิภาพ แต่เมื่อใดก็ตามที่ระบอบการเมืองมีลักษณะตรงกันข้าม การใช้วิธีการดังกล่าวก็จะเท่ากับการเชื้อเชิญให้รัฐปราบปรามด้วยความรุนแรง ทั้งนี้เงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ วัฒนธรรมการยอมรับวิธีการใช้ความรุนแรงในแต่ละสังคม ซึ่งมีความแตกต่างกัน (Giugni, 1999: xviii)

ข้อถกเถียงด้านองค์กรการเคลื่อนไหว

Gamson(1975 และ 1990) ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในขององค์กรการเคลื่อนไหว โดยเห็นว่าความเป็นองค์กรแบบรวมศูนย์และแบบระบบราชการ(centralized and bureaucratic organization)เป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะจะทำให้ขบวนการทางสังคมสามารถดำรงอยู่ได้ รวมทั้งเป็นตัวประคับประคองและพัฒนาจุดหมายร่วมของขบวนการฯ ซึ่งผลสำเร็จหรือล้มเหลวของขบวนการฯ นั้นขึ้นอยู่กับความสมานฉันท์ภายใน(internal solidarity)และความสามารถขององค์กรการเคลื่อนไหวในการสร้างพันธมิตร

งานของ Piven(1977) ซึ่งเป็นการศึกษาขบวนการของคนไร้อำนาจ ได้แก่ ขบวนการคนว่างงาน, ขบวนการแรงงานหญิงในโรงงานอุตสาหกรรม, ขบวนการเคลื่อนไหวสิทธิพลเมือง และขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิด้านสวัสดิการสังคม ได้ผลศึกษาในทางตรงกันข้ามคือ องค์กรการเคลื่อนไหวแบบระบบราชการ-รวมศูนย์ และองค์กรแบบวิชาชีพ มีแนวโน้มประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหวประท้วงเพื่อบรรลุจุดหมายของขบวนการฯ เนื่องจากความเป็นองค์กรการเคลื่อนไหวแบบระบบราชการ-รวมศูนย์นั้น เป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหวด้วยยุทธวิธีแบบขัดขวาง ทำทนายระบบปกติ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาทางอำนาจของคนไร้อำนาจ

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาประเด็นองค์กรการเคลื่อนไหว หรือการศึกษาลักษณะองค์กรกับประสิทธิภาพในการเคลื่อนไหวประท้วงช่วงต่อมา McCarthy and Zald(1979) ได้พบว่า องค์กรการ

เคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมในสหรัฐอเมริกา มีแนวโน้ม 3 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะความเป็นวิชาชีพ 2) ลักษณะเป็นองค์กรแบบทางการ ซึ่งจดทะเบียนกับรัฐบาลเป็นมูลนิธิหรือองค์กรสาธารณกุศล และ 3) การเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มองค์กรในระบบการเมืองปกติ หรือมีการใช้ช่องทางระบบการเมืองปกติมากขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มีลักษณะความเป็นสถาบันแบบทางการมากขึ้น ซึ่ง Piven(1979) เห็นว่าลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ ได้ทำให้การสร้างอำนาจของกลุ่มไร้อำนาจลดศักยภาพลง โดยได้ชี้ว่า องค์กรการเคลื่อนไหวและวิธีการเคลื่อนไหวดังกล่าวมีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของขบวนการ เพราะไม่สอดคล้องกับธรรมชาติในการสร้างและได้มาซึ่งอำนาจของคนไร้อำนาจ

McCarthy และ McPhail(1998) ได้โต้แย้งผลการวิเคราะห์ดังกล่าวโดยชี้ให้เห็นว่า ลักษณะทั้ง 3 แบบ เป็นลักษณะทั่วไปขององค์กรการเคลื่อนไหวในสหรัฐอเมริกาปัจจุบัน โดยมีลักษณะเป็น “สังคมของขบวนการทางสังคม” (social movement society) ซึ่งเอื้ออำนวยหรือมีผลในด้านบวกแก่ขบวนการทางสังคม อีกทั้งขบวนการทางสังคมในทศวรรษ 1960 และ 1970 ก็มีลักษณะเช่นนี้ ซึ่งเป็นผลให้องค์กรสามารถดำรงอยู่และดำเนินกิจกรรมจนนำไปสู่ความสำเร็จ ที่สำคัญ กิจกรรมการเคลื่อนไหวในรูปแบบที่นิยมใช้กันจนเป็นลักษณะปกติของขบวนการเคลื่อนไหว เช่น การปิดล้อมสถานที่ การแจกใบปลิว การบุกเข้าไปนั่งประท้วง การรณรงค์ให้มีการส่งรายชื่อผู้เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยทางไปรษณีย์ ฯลฯ นั้น จะสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ด้วยลักษณะขององค์กรแบบทางการหรือองค์กรแบบวิชาชีพ เพราะลักษณะดังกล่าวขององค์กรสามารถช่วยให้ขบวนการฯ ใช้ทรัพยากรได้มากขึ้น เช่น การจดทะเบียนเป็นองค์กรสาธารณกุศลทำให้ได้รับสิทธิพิเศษในการยกเว้นภาษี, การได้เงินอุดหนุนในการดำเนินกิจกรรม หรือแม้กระทั่งการได้รับการลดหย่อนด้านบริการทางไปรษณีย์ ซึ่งมีผลต่อรูปแบบการรณรงค์และการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกร่วมขบวนการ ฯลฯ อีกทั้งการเข้าไปมีความสัมพันธ์กับองค์กรที่เป็นทางการ ก็ทำให้ผู้เข้าร่วมขบวนการฯ สามารถคาดเดาได้ว่าขบวนการฯ ที่เข้าไปร่วมอ้างอิงได้

ประการสุดท้าย McCarthy และ McPhail(1998) ได้ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะของความเป็นองค์กรทั้ง 3 ประการดังกล่าว ไม่ได้ทำให้ขบวนการทางสังคมละทิ้งยุทธวิธีแบบการเข้าไปขัดขวางหรือการดื้อแพ่ง และยังคงเป็นยุทธวิธีหลักในการเคลื่อนไหวประท้วงในช่วงทศวรรษ 1990 ซึ่งเป็นวิธีการในลักษณะที่ยากจะคาดการณ์มากกว่าการใช้ยุทธวิธีธรรมดาๆ เพียงไม่กี่รูปแบบในช่วงทศวรรษ 1960 (McCarthy and McPhail, 1998:104)

ข้อถกเถียงด้านจุดหมายของขบวนการทางสังคมกับความสำเร็จหรือล้มเหลว

โจทย์สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ จุดหมายของขบวนการทางสังคมที่แตกต่างกันนั้น ได้ทำให้มีแนวโน้มต่อการที่จะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวแตกต่างกันด้วย ซึ่งในการศึกษาการจำแนกประเภทได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่แตกต่างกันของขบวนการฯ อันได้แก่ จุดเน้นของผลสำเร็จบน

พื้นที่ที่แตกต่างกัน ธรรมชาติของการกระทำกร่วม ยุทธศาสตร์-ยุทธวิธี และแนวทางการเคลื่อนไหว ประท้วง ซึ่งขณะเดียวกัน ท่าทีในการปฏิสัมพันธ์ของรัฐ ผู้มีอำนาจทางการเมืองรวมทั้งพันธมิตร ต่อ ขบวนการต่างลักษณะก็มีความแตกต่างกัน เช่น ท่าทีทางการเมืองในลักษณะของการเปิดพื้นที่และ ยอมให้มีส่วนร่วม(inclusive) กับท่าทีแบบกีดกันปิดกั้น(exclusive) ทั้งนี้ ขบวนการที่จุดหมายเชิง นโยบายในการต่อสู้มีลักษณะคุกคามต่อผู้มีอำนาจ จะได้รับการตอบสนองหรือให้เข้าถึงได้น้อยกว่า ขบวนการที่จุดหมายเชิงนโยบายมีลักษณะคุกคามน้อยกว่า ทำให้ช่องทางทางการเมืองหรือการ ตอบรับเชิงนโยบายจากผู้มีอำนาจทางการเมืองและระบบการเมือง ของขบวนการ ในกลุ่มหลังมีความ เป็นไปได้สูงกว่า

5. สรุป

กล่าวโดยสรุป พลวัตของยุทธวิธีการเคลื่อนไหวและนวัตกรรมของรูปแบบในการกระทำกร่วม มักเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มท้าทายระบบกับฝ่ายที่เผชิญหน้า โดย McAdam ได้ วิเคราะห์ให้เห็นจากการกระทำกร่วมของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิทธิพลเมืองที่สหรัฐอเมริกา ซึ่ง ในแต่ละช่วงเวลาต้องเผชิญทั้งวัตถุประสงค์ของผู้เข้าร่วมขบวนการ และการกระทำจากฝ่ายที่ เผชิญหน้า เช่น การปราบปราม ฯลฯ ทำให้ขบวนการต้องปรับเปลี่ยนการต่อสู้ไปยังระดับใหม่ ต้อง สร้าง พัฒนา และเลือกใช้วิธีการเพื่อเอาชนะการจัดการของฝ่ายเผชิญหน้า รวมทั้งต้องเพิ่มจำนวน ผู้เข้าร่วมขบวนการ รูปแบบและวิธีการใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นจากพลวัตของการกระทำ การมีปฏิสัมพันธ์ หรือการตอบโต้จากรัฐ และฝ่ายต่อต้าน

ฉากของความขัดแย้งสามารถเห็นได้จาก 3 รูปแบบของการกระทำกร่วม นั่นคือ ยุทธวิธี ตามช่องทางระบบการเมืองปกติ ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำลายระบบการเมืองปกติ และยุทธวิธีการใช้ ความรุนแรง ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้มีความแตกต่างกันออกไปในระดับของการท้าทายระดับของ ความไม่แน่นอน(uncertainty) และระดับของความสมานฉันท์ภายใน

ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรงเป็นวิธีที่ง่ายที่สุดในการหีบหอยมาใช้ ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้มีความ เหมาะสมกับกลุ่มขนาดเล็ก ที่มีทรัพยากรน้อยแต่นักเคลื่อนไหวของกลุ่มมีความกล้าหาญและทุ่มเท สูง เนื่องจากต้องเสี่ยงต่อการถูกปราบปรามด้วยความรุนแรงจากรัฐ หรือการตอบโต้จากฝ่ายที่ เผชิญหน้าด้วย อีกทั้งยังเสี่ยงต่อความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ตนเองและขบวนการ

ยุทธวิธีการตามช่องทางทางการเมืองปกติมีลักษณะตรงกันข้ามกับวิธีการใช้ความรุนแรง กล่าวคือ สามารถที่จะสร้างขึ้นในช่องทางทางการเมืองปกติ ไม่ต้องการความทุ่มเท เอาจริงเอาจังและ เสียสละ ปราศจากความเสี่ยงหรืออันตรายจากผลของการกระทำนั้น ประชาชนคนทั่วไปสามารถ เข้าใจและยอมรับได้ ชนชั้นนำและผู้มีอำนาจทางการเมืองให้การรับรองหรืออาจจะให้การสนับสนุน

เอื้ออำนวยต่อการเคลื่อนไหวด้วยวิธีการดังกล่าว อย่างไรก็ตาม จุดด้อยของยุทธวิธีตามช่องทาง การเมืองปกติ คือขาดพลังในการดึงดูดความสนใจและมีลักษณะซ้ำซากจำเจ

ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำทลายระบบปกติ สามารถแก้ปัญหาความซ้ำซาก จำเจ และยังสามารถ ลากเอาผู้มีอำนาจทางการเมืองหรือชนชั้นนำให้ต้องเข้ามาดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด (อย่างน้อย ที่สุดก็ในช่วงเวลาหนึ่ง) ซึ่งเป็นแหล่งทางอำนาจที่สำคัญของขบวนการทางสังคมและนวัตกรรมของ ฉากการต่อสู้ แต่ยุทธวิธีดังกล่าวนี้ก็มีลักษณะที่ขาดความคงทนถาวร และง่ายต่อการนำไปสู่ วิธีการใช้ความรุนแรง ขณะเดียวกัน ในอีกด้านหนึ่งก็อาจนำกลับไปสู่ช่องทางระบบการเมืองปกติ อีก ทั้งยังมีต้นทุนทั้งด้านทรัพยากร, มีความเสี่ยงต่อความไม่แน่นอนสูง และเรียกร้องความสามารถใน การประดิษฐ์คิดค้นรูปแบบ วิธีการใหม่ๆ

ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ความสามารถของขบวนการทางสังคมในการขับเคลื่อนและ สร้างสรรค์ กล่าวคือ การเลือกใช้วิธีการใดก็ตามไปในทิศทางที่จะดึงดูดผู้เข้าร่วม ผู้สนับสนุน สร้าง และขยายเครือข่าย และสามารถสร้างกรอบโครงหลัก (master frame) ซึ่งต้องมีพื้นฐานอัตลักษณ์ ร่วมของความเป็นขบวนการเดียวกัน ทั้งนี้ กระบวนการที่กล่าวมาล้วนอยู่ภายใต้บริบททางการเมือง หรือโครงสร้างโอกาสทางการเมือง ซึ่งแปรเปลี่ยนไปในช่วงเวลาต่างๆ ดังนั้น สิ่งที่ทำทลายขบวนการ ทางสังคมก็คือ ความสามารถที่จะสร้าง ขยาย และรักษาสิ่งเหล่านี้เอาไว้

ตัวอย่างของขบวนการเคลื่อนไหว ที่ใช้วิธีการดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ขบวนการด้านสิ่งแวดล้อม, ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิทธิพลเมือง และขบวนการสิทธิสตรี ซึ่งได้ ผนวก-ผสมผสานทั้ง 3 วิธีข้างต้น จนสามารถรักษาความสนับสนุนทั้งจากผู้เข้าร่วมขบวนการและ ฝ่ายที่สาม ขณะเดียวกันก็สามารถทำทลายต่อฝ่ายที่เผชิญหน้าด้วย ซึ่งขบวนการดังกล่าวนี้สามารถ เติบโตได้เป็นอย่างดีตลอดช่วง 3-4 ทศวรรษที่ผ่านมา

ปัญหาบางประการในการศึกษายุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมที่ควร ตระหนักคือ

ประการแรก ปัญหาในการหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล(causality) กล่าวคือ การประเมินว่า สิ่งใดเป็นผลมาจากการกระทำของขบวนการทางสังคม และอะไรคือตัวแปรหรือปัจจัยในการอธิบาย ผลที่เกิดขึ้น เนื่องจากบางครั้งผลสำเร็จก็ไม่ได้เกิดขึ้นในช่วงที่มีกระบวนการระดมหรือการเคลื่อนไหว ประท้วงเสมอไป แต่ในช่วงที่ขบวนการก้าวสู่วงจรการเคลื่อนไหวแบบ “ชาลง” คือไม่มีการระดมหรือ กิจกรรมการเคลื่อนไหวประท้วง ผลสำเร็จก็อาจเกิดขึ้นได้ จากการที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ เปลี่ยนแปลงนโยบายมาในทิศทางที่เห็นด้วยกับจุดหมายของขบวนการทางสังคม

ประการที่สอง ยุทธวิธีการต่อสู้มีลักษณะเป็น “ศิลป์” มากกว่า “ศาสตร์” ดังนั้น การหา ข้อสรุปตายตัวว่ายุทธวิธีใดเหมาะสมมากกว่ายุทธวิธีใดจึงทำได้ยาก เช่นเดียวกับการพยายาม สรุปว่า การเมืองแบบกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลักดันนั้นให้ยุทธศาสตร์การต่อสู้ในลักษณะของยุทธวิธี

ไว้การทำทนายระบบปกติหรือวิธีแบบสายกลาง ขณะที่การเมืองแบบขบวนการทางสังคมใช้ยุทธวิธี ขัดขวาง ทำทนายระบบการเมืองปกติ ดังนั้น ในการศึกษาจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงวงจรการเคลื่อนไหว (cycle of protest) ของขบวนการทางสังคมด้วย

ประการที่สาม ปัญหาความหลากหลายของตัวกระทำและยุทธวิธี กล่าวคือ ผลสำเร็จ ของขบวนการทางสังคมนั้น ไม่ได้มาจากตัวกระทำและยุทธวิธีเดียว เนื่องจากขบวนการทาง สังคมเองก็มีลักษณะเป็นตัวกระทำที่สลับซับซ้อน ประกอบไปด้วยองค์ที่ที่หลากหลายหรือมี หลายๆ องค์ๆ ซึ่งมีแนวทางการเคลื่อนไหวประท้วงและจุดหมายที่แตกต่างกันออกไป ขณะเดียวกัน ขบวนการทางสังคมก็มีพันธมิตรที่หลากหลาย ทั้งพรรคการเมือง ตัวกระทำสาธารณะ ฯลฯ ตัวอย่างเช่น ในกรณีขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิง นโยบายของบางพรรคการเมือง หรือบาง นโยบายของรัฐบาลที่เอื้อแก่การเคลื่อนไหวในยุคนั้นๆ อาจเข้ามาเกี่ยวข้องกับผลสำเร็จของ ขบวนการฯ แตกต่างกันไป ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้มาจากส่วนใดส่วนหนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจง แต่มาจากหลายตัวกระทำและจากหลายแหล่งที่มาซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งนี้ ยังต้องคำนึงถึง ปัจจัยอื่นๆ ในสภาพแวดล้อมนั้นๆ ด้วย ดังนั้น ในการศึกษาจึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงโครงสร้าง โอกาสทางการเมือง และระบบการดำรงอยู่ของพันธมิตร รวมทั้งเครือข่ายความสัมพันธ์ด้วย

ปัจจุบัน แม้การเคลื่อนไหวด้วยยุทธวิธีขัดขวางและทำทนายต่อระบบการเมืองปกติของ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทย จะเป็นการเคลื่อนไหวในระดับที่ถูกต้องตามกฎหมาย และสอดคล้องกับบรรทัดฐานของระบบประชาธิปไตย แต่ก็มักจะถูกเหมารวมว่าเป็นการเคลื่อนไหวที่ ผิดและละเมิดต่อกฎหมาย สาเหตุหนึ่งมาจากทั้งสาธารณะชนและรัฐ ต่างก็มองว่าลักษณะและ กิจกรรมการเคลื่อนไหวที่บุกรุกทรัพย์สินของรัฐ เช่น การเข้าไปนั่งหรือยืนประท้วง การปิดถนน การ เผาหุ่นนักการเมือง การทำพิธีสาปแช่ง หรือการชุมนุมประท้วงหน้าทำเนียบรัฐบาล นั้นเป็นการ คุกคาม เป็นความรุนแรงและขัดต่อหลักกฎหมาย ทั้งนี้ อีกสาเหตุหนึ่งอาจมาจากการที่สาธารณะชน ไม่คุ้นเคยกับลักษณะและกิจกรรมการเคลื่อนไหวดังกล่าว หรือไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้น ถึงแม้การ เคลื่อนไหวด้วยยุทธวิธีดังกล่าวจะเป็นการแสดงออกถึงการท้าทายต่อระบบปกติที่มีอยู่ และเป็น การเคลื่อนไหวโดยสันติวิธีอย่างสงบ ได้รับความรุนแรง รวมทั้งเป็นไปตามสิทธิในการชุมนุมประท้วง และ สิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐซึ่งตราไว้ในรัฐธรรมนูญก็ตาม

.....

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. 2540. **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ: บทสำรวจพัฒนาการสถานภาพและนัยะเชิงความคิด/ทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย.** กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรามหาวิทยาลัยเกริก

New York: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS .

Traugott, Marc. 1995. Barricades as Repertoire: Continuities and Discontinuities in the History of French Contention. Pp. 43-56. In Traugott, ed. **Repertoires and Cycles of Collective Action**. Durham, N.C.: Duke University Press.